

Загороднюк М. П.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Бялик В. Д.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ВИДИ ТА СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ШЕКСПІРІВСЬКИХ АНТРОПОНІМІВ

Статтю присвячено лінгвістичному й перекладацькому аналізу антропонімічних одиниць драматургічних творів В. Шекспіра. У зв'язку із цим у статті надається визначення поняття «антропонім», з'ясовуються види антропонімів текстопростору драматургічних творів В. Шекспіра й встановлюються способи перекладу цих одиниць українською мовою.

Антропоніми є номінативними одиницями, що використовуються для позначення власних імен людей. Використання антропонімів у творах художньої літератури спрямовано не тільки на номінації їхніх персонажів, але й на надання їм певних характеристик і виявлення їхніх якостей. Про це свідчить антропонімікон драматургічних творів В. Шекспіра. Аналіз його одиниць дозволив виокремити види антропонімів, вжитих В. Шекспіром: загальноовживані (реальні) імена італійського, латинського, скандинавського, англійського, німецького походження; імена реальних історичних осіб; імена й прізвиська міфологічних персонажів; промовисті (красномовні) імена.

Переклад загальноовживаних імен, що походять із різних мов, імен історичних осіб, імен прізвищ міфологічних персонажів текстопростору творів В. Шекспіра українською мовою не викликає труднощів. Він здійснюється за допомогою транскрипції, транслітерації, адаптивного транскодування та калькування. Відтворення антропонімів, що є промовистими іменами, спрямованих не тільки на позначення, але й на надання характеристик його персонажам, в шекспірівських творах вимагає особливої майстерності від перекладача, що виявляється у застосуванні різних способів і прийомів перекладу та їхньому комбінуванні.

Аналіз перекладу промовистих імен п'єси В. Шекспіра «Сон літньої ночі», запропонований українським перекладачем Ю. Я. Лісняком, дозволив з'ясувати, що означені одиниці передаються українською мовою шляхом транскрибування та калькування, смислового розвитку, перекладацької компенсації, а також за допомогою запозичених і еквівалентних одиниць.

Ключові слова: антропоніми, промовисті імена, способи перекладу, транскрипція, транслітерація, калькування, смисловий розвиток.

Постановка проблеми. Питання перекладу творів одного з найвідоміших драматургів світу, видатного англійського поета В. Шекспіра, який збагатив англійську мову, зробивши неоцінений вклад в її розвиток завдяки своїм творам, були й залишаються актуальними не тільки для українського перекладознавства й українських перекладачів, але й для всієї світової спільноти, залученої до цього процесу починаючи з XVIII століття. Неабияку роль у творах В. Шекспіра відіграють антропонімічні назви, які містяться не тільки в заголовках, але й у текстопросторі.

Постановка завдання. Метою статті є лінгвістичний і перекладацький аналіз антропонімічних назв творів В. Шекспіра, а завдання у зв'язку із цим полягають у наданні визначення поняттю «антропонім», встановленні ознак його значення,

з'ясуванні видів антропонімів текстопростору творів В. Шекспіра й способів їх перекладу українською мовою.

Виклад основного матеріалу. Під антропонімом (від грец. *anthropos* – людина, *опута* – ім'я) ми, слідом за Н. Д. Подольською, розуміємо «власне ім'я, офіційно надане окремій людині як її пізнавальний знак» [4, с. 198]. У лінгвістичному енциклопедичному словнику антропонім визначається, як «особливе власне ім'я, що відрізняється від багатьох інших онімів характером індивідуалізації об'єкту: кожен об'єкт номінації (людина) має ім'я» [8, с. 231]. Антропоніми зазвичай називають людину, але не приписують їй жодних якостей. Як правило, вони мають поняттєве значення, в основі якого лежить уявлення про категорію чи клас об'єктів. Цьому значенню властиві, на думку Д. І. Єрмолович, такі ознаки:

а) вказівка на те, що носій антропоніма – людина (наприклад, *Peter; Lewis* на відміну від *London, Thames*);

б) вказівка на приналежність до національно-мовної спільності (наприклад, *Robin, Henry, William* на відміну від *René, Henri, Wilhelm*);

в) вказівка на стать людини (наприклад, *John, Henry* на відміну від *Mary, Elizabeth*) [1, с. 38].

У значенні англійських імен наявні, як правило, всі три ці ознаки, в значенні прізвищ – лише перша й друга ознаки. Через обмеженість набору можливих ознак багато антропонімів на загальномовному рівні мають однакові узагальнено-предметні значення. Дійсно, ім'я *John* має такий же набір ознак денотата, що і *Henry* або *Jack*, а прізвище *Smith* – такий же набір ознак, що *James, Brown* тощо. Тож як диференційні ці ознаки виступають не стільки для окремих імен, скільки для широкіх груп антропонімів. Вивченням антропонімів займається антропоніміка (від грец. *antropos* – людина), що вивчає імена, прізвища, прізвиська й псевдоніми людей і є розділом ономастики (від грец. *onomastike* – мистецтво давати імена).

Антропоніми виконують у творах художньої літератури не тільки номінативну функцію, але й у великій кількості випадків характеристичну. Загальний огляд драматургічного канону Великого Барда, до якого входять 38 п'єс, дає підстави визначити такі види шекспірівських антропонімів:

1) загальноживані (реальні) імена італійського (*Leonato, Claudio, Othello, Romeo, Borachio, Beatrice*), латинського (*Julius, Agrippa, Hermia, Octavia, Demetrius, Hostilius*), скандинавського (*Hamlet, Osrice, Oswald*), англійського (*Richard, York, Henry, John*), німецького (*Rosencrantz, Gildenstern*) походження;

2) імена реальних історичних осіб, серед яких імена відомих персоналій національної історії Англії (*Anne Boleyn, Edmund Plantagenet, Edward IV, Henry VIII The Tudor, Richard Plantagenet, Queen Elizabeth*) та античної історії (*Julius Caesar, Antony, Cleopatra, Coriolanus, Timon of Athens, Titus Andronicus*);

3) імена міфологічних персонажів (*Achilles, Agamemnon, Ajax, Paris, Ulysses, Theseus, Priam, Troilus, Cressida*);

4) прізвиська (*Lady Disdain, Signor Montanto, Lord Blackbeard, Robin Goodfellow, Francis Flute*);

5) «промовисті (красномовні) імена» (*Abhorson, Nick Bottom, Peter Quince, Mistress Overdone, Froth, Robert Shallow, Sir Toby Belch, Sir Andrew Aguecheek, Christopher Sly, Mistress Quickly, Robin Starvelling, Tom Snout*).

Творчий доробок В. Шекспіра є надзвичайно оригінальним у географічному аспекті, адже не лише хронотоп його п'єс, але і їхній антропонімікон несе на собі відбиток певної культурної традиції. Великий Бард досить часто переносив дію до інших країн – Італії, Франції, Данії тощо. Таким чином, у творах англійського генія присутня досить велика кількість імен італійського (*Leonato, Claudio, Othello, Romeo*), латинського (*Julius, Agrippa, Hermia, Octavia*), скандинавського (*Hamlet, Osrice*), англійського (*Richard, York, Henry, John*), німецького (*Rosencrantz, Gildenstern*), французького (*Lavatch*) походження. Подібні імена здебільшого вживаються драматургом з метою створення місцевого колориту, національно маркованого фону, на тлі якого розгортається дія.

Зазвичай подібні імена перекладаються або транскрипцією, коли «літерами мови перекладу передається звукова форма слова вихідної мови» [2, с. 282] (*Розенкранц, Гільденстерн, Леонато, Отелло*), або транслітерацією, коли «слово вихідної мови передається по літерах» [2, с. 282] (*Йорк, Агринна*). Переклад окремих антропонімів (зазвичай це імена монархів) досить часто здійснюється за допомогою адаптивного транскодування, під час якого «форма слова вихідної мови дещо адаптується до фонетичної та/або граматичної структури мови перекладу» [2, с. 282]. Так, відтворюючи такі імена шекспірівських творів, як *Claudius, Julius, Polonius*, перекладачі (Л. Є. Гребінка, Г. П. Кочур, В. О. Мисик та інші) замінюють закінчення *-ius* на *-ій* (*Клавдій, Юлій, Полоній*).

Цікаво, що в українському перекладі назва шекспірової історичної хроніки «*King John*» передається шляхом калькування, під час якого «відповідником простого чи (частіше) складного слова вихідної мови в цільовій мові вибирається, як правило, перший за порядком відповідник у словнику» [2, с. 286], в той час як друга частина водночас передається способом транскрипції, тобто «*Король Джон*». Оночасно в більшості російських перекладів спостерігається доместикація власного імені цього монарха, внаслідок чого маємо переклад «*Король Іоанн*». Вважаємо, що під час застосування подібного способу втрачається надзвичайно важливий елемент національної семантики заголовку, присутній в оригінальному варіанті.

Зазначимо, що ключовими способами перекладу власних імен, тобто й антропонімів у тому числі, є, за А. В. Федоровим, транскрипція, транслітерація, калькування та приблизний переклад,

коли для відтворення вихідної одиниці, що є безеквівалентною з точки зору перекладу, в цільовій мові підшукується поняття, яке хоч і не збігається повністю з вихідним, але має до нього значну семантичну подібність [5, с. 211–212].

Особливу складність для перекладача становить переклад промовистих імен шекспірівських творів. При відтворенні українською мовою цієї групи імен потрібно «зануритися» у твір Вільяма Шекспіра, який наділяв своїх персонажів певними якісними характеристиками й виражав це саме через їхні імена. Особливо яскраво це відчувається в комедіях, але іноді простежується і в історичних хроніках. За допомогою красномовних імен драматург прагнув підкреслити роль і значущість окремих персонажів у своєму творі.

Звернемо увагу на те, як українськими перекладачами було розв'язано конкретну перекладацьку проблему: відтворення в українських версіях шекспірових п'єс красномовних імен і стилістичних антропонімів. У зв'язку із цим український перекладознавець Т. Є. Некряч зазначає: «Навіть при побіжному читанні стає очевидним, наскільки вирає переклад красномовних імен, імен з прозорою семантикою в повному українському Шекспірі в порівнянні з аналогічним російським виданням. На відміну від авторів російських перекладів, які здебільшого нехтували змістовною стороною промовистих імен, пропонуючи натомість просте транскодування, українські перекладачі прагнуть відтворити образність, семантику й вмотивованість власного імені, а тим більше прізвиська» [3, с. 272–273].

Найвищу частотність вживання красномовних імен знаходимо в п'єсі «Сон літньої ночі», за якою закріпилася репутація однієї з найгеніальніших комедій. Так, ім'я *Nick Bottom* було перекладено в російському перекладі як «ткач Основа», що, вочевидь, відсилає до професії одного з персонажів п'єси. Українською це ім'я було перекладено Ю. Я. Лісняком як *Нік Навій*. Водночас, на відміну від російської версії, перекладачем було збережено й власне ім'я ткаля – *Нік*. Втім гра слів, заснована на двозначності лексеми «bottom», у перекладі виявляється втраченою. Ткач Основа є учасником, а почасти навіть ініціатором гранично фарсових ситуацій (наприклад, сцена нічної зустрічі із королевою Титанією).

Іншим персонажем шекспірівської п'єси є *Peter Quince*, ім'я якого перекладається російською мовою як «плотник Пигва», натомість Ю. Я. Лісняк робить акцент на професії цього персонажа й перекладає його як *Пітер Клинець*.

Одного з ельфів, що є слугою Оберону й Титанії, було названо *Mustardseed*. Російська перекладачка Т. Л. Щепкіна-Куперник переклала вказане ім'я шляхом калькування (Горчичное зерно), у той час як Ю. Я. Лісняк вдався до модуляції, переклавши цей антропонім як Гірчичка. Зазначимо, що українською слово *mustardseed* перекладається як *гірчичне зерно*. Вдалим видається використання в українському перекладі зменшувального суфікса іменника. Завдяки цьому у свідомості реципієнта створюється образ крихітної істоти – казкового ельфа, персонажа народних англійських легенд.

Переклад імені іншого персонажу п'єси міхоправа *Francis Flute* здійснювався шляхом транскрибування та калькування (*Френсіс Дудка*). Зауважимо, що слово *flute* буквально перекладається як *флейта* чи *дудка*. Ю. Я. Лісняк обирає лексему *дудка*, оскільки саме цей онім є суголюсним характеристикам цього другорядного персонажа комедії. Крім того, слово «флейта» в контексті творчої спадщини В. Шекспіра має власні конотації, відсилаючи реципієнта до знаменитої розмови данського принца Гамлета з Розенкранцом і Гільденстерном.

Іншого ельфа шекспірівської п'єси, що прислужує Оберону й Титанії, звать *Cobweb*. Під час перекладу цього імені і Ю. Я. Лісняк, і Т. Л. Щепкіна-Куперник вдаються до смислового розвитку, поклавши в основу еквівалентну лексему (Павутинка й Паутинка). Слід звернути увагу на використаний під час перекладу зменшувально-пестливий суфікс, функція якого полягає у формуванні образу тендітного ельфа – казкової істоти, що допомагає могутнім і величним духам природи. Таким чином, інтерпретатори вдаються не до буквального перекладу англійського слова *cobweb*, що позначає *павутиння*, а до морфологічно трансформованої лексеми *павутинка*, що суголюсна характеристиці цього другорядного персонажа.

Ім'ям *Tom Snout* наділено одного з веселих ремісників п'єси, що має фах лудильника. Він бере участь в аматорській театральній виставі з нагоди королівського весілля. Ю. Я. Лісняк перекладає цей антропонім як *Том Носик*. Зазначимо, що в українській мові лексема *snout* має такі значення: *ніс*, *рило*, *морда*. Вживання зменшувального суфікса Ю. Я. Лісняком надає українському прізвиську відсутніх в оригіналі конотацій. Навряд чи у представника робочої професії, комічного лудильника з Афін, був охайний носик. Цей персонаж скоріше мав різкі риси обличчя. Тому, на нашу думку, цей онім краще було б перекласти як *Том Рилю*.

Саме такий варіант перекладу вказаного антропоніма (медник Рыло) було запропоновано в російському варіанті аналізованого твору.

Ім'я теслі *Snug* було перекладено Ю. Я. Лісняком як *Гембель*. Зауважимо, що під час перекладу цього антропоніма був застосований ідишизм (слово «гембель», зокрема, використовується одеситами на позначення проблеми або складного зобов'язання, етимологічно ж ця лексема походить з ідишу, де вона має значення «тесак»). Вважаємо, що значення вказаного слова може бути зрозумілим лише окремим реципієнтам. Саме тому зауважимо, що переклад вказаної одиниці краще було б зробити за допомогою оніма *Тесак*.

Ім'я *Robin Goodfellow* належить маленькому ельфіві п'єси. Переклад вказаного антропоніма було здійснено Т. Л. Щепкіною-Куперник буквально, тобто *Добрий Малий Робін*, у той час як Ю. Я. Лісник переклав його як *Робін Паливода*. Зазначимо, що буквально українською мовою слово *goodfellow* перекладається як *хороша людина*. Таким чином, переклад антропоніма, здійснений Ю. Я. Лісняком (*Робін Паливода*) не суперечить промовистості шекспірівського антропоніма.

Ім'я *Robin the Starvelling* використане В. Шекспіром на позначення кравця. Ю. Я. Лісник перекладає його, використовуючи прийом перекладацької компенсації. Перекладач робить акцент на професії цього героя та перекладає його ім'я як *Робін Замірок*. За такої умови створюється простір для каламбуру, адже можливе подвійне прочитання вказаного імені ельфа. З одного боку, можна сприйняти його як натяк на професію персонажа п'єси, а з іншого, – як натяк на особливості його фізичної статури, адже слово *Starvelling* буквально перекладається українською мовою як *недомірок*.

Ім'я *Peaseblossom* належить іншому персонажу аналізованої п'єси В. Шекспіра – одному з ельфів, що також прислужує Оберону й Титанії. Т. Л. Щепкіна-Куперник перекладає цей антропонім як *Душистий горошек*, відтворюючи таким чином і його значення, і характеристики самого ельфа. Ю. Я. Лісник перекладає цей антропонім як *Горошок*. Зазначимо, що буквально слово *peaseblossom* перекладається як *духмяний горошок*. Український перекладач навмисно опускає один із компонентів антропоніма *blossom* під час перекладу, створюючи можливості для інтерпре-

тації цього імені не як такого, що походить від назви квітки, а як такого, що походить від назви рослини. Тому вважаємо, що переклад означеного антропоніма, запропонований Ю. Я. Лісняком, редукує вихідне значення цього оніма. Ім'я *Moth* належить іншому ельфіві твору. Його переклад здійснюється Ю. Я. Лісняком за допомогою української еквівалентної одиниці *Метелик*. Такий самий переклад вказаного оніма було здійснено й Т. Л. Щепкіною-Куперник (Мотылек).

Висновки і пропозиції. Таким чином, антропоніми є мовними одиницями на позначення власних імен людей. У творах художньої літератури велика кількість антропонімів виконують не тільки номінативну функцію, називаючи їхніх персонажів, але й функцію, що характеризує, надаючи їм певні характеристики й виявляючи їхні якості. Про це, зокрема, свідчить антропонімікон драматургічних творів В. Шекспіра, аналіз одиниць якого дозволив виокремити загальноновживані (реальні) імена італійського, латинського, скандинавського, англійського, німецького походження; імена реальних історичних осіб, серед яких імена відомих персоналій національної історії Англії та античної історії; імена міфологічних персонажів; прізвиська; промовисті (красномовні) імена. Загальноновживані імена, імена історичних осіб, імена міфологічних персонажів шекспірівських персонажів перекладаються українською мовою за допомогою транскрипції, транслітерації, адаптивного транскодування та калькування. Переклад промовистих імен творів В. Шекспіра викликає певні труднощі, оскільки завданням перекладача у зв'язку із цим є таке відтворення, яке б дозволило передати смислове й емоційне навантаження цих одиниць, характеристики й образи персонажів, закладені автором у них. Аналіз перекладу промовистих імен п'єси В. Шекспіра «Сон літньої ночі», здійснений українським перекладачем Ю. Я. Лісняком, дозволив з'ясувати, що означені номінативні одиниці передаються українською мовою перекладачем із застосуванням транскрибування та калькування, смислового розвитку, перекладацької компенсації, запозичених і еквівалентних одиниць. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі способів перекладу інших ономастичних одиниць текстопростору творів Великого Барда засобами української мови.

Список літератури:

1. Ермолович Д. И. Имена собственные на стыке языков и культур. Москва : ООО «Р. Валент», 2001. 198 с.
2. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2002. 564 с.
3. Некряч Т. Є. «Що в імені моєму?»: промовисті імена в шекспірових творах як проблема перекладу. *Ренесансні студії*. 2013. № 20–21. С. 269–279.
4. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии. Москва : Наука, 1978. 198 с.
5. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы): для институтов и факультетов иностранных языков : учебное пособие. Санкт-Петербург : Филологический факультет СПбГУ; Москва : ООО Издательский Дом «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ», 2002. 416 с.
6. Шекспир У. Сон в летнюю ночь / пер. Т. Л. Щепкиной- Куперник. *Полное собрание сочинений : в 8 томах* / под общей ред. А. А. Смирнова и А. А. Аникста. Москва : Искусство, 1958. Т. 3. С. 131–209.
7. Шекспір В. Сон літньої ночі / пер. Ю. Я. Лісняка. *Зібрання творів : у 6-ти томах*. Київ : Дніпро, 1986. Том 2. С. 414–476.
8. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. Москва : Большая Российская энциклопедия, 1998. 685 с.
9. Shakespeare W. *A Midsummer Night's Dream*. New York : Barron's Educational Series, 1985. 128 p.

Zahorodniuk M. P., Byalyk V. D. TYPES AND WAYS OF TRANSLATING OF SHAKESPEARIAN ANTHROPNOMS

The article is devoted to the linguistic and translation analysis of anthroponymic units of dramaturgic works of W. Shakespeare. In this connection the notion of "anthroponym" is defined, types of anthroponyms used in the works of Shakespeare are clarified and ways of their translation are determined in the article.

Anthroponyms are viewed as nominative units used to denote proper names of people. Anthroponyms are used in fiction not only with the aim of designation of its characters, but also for providing their characteristics and identifying their qualities. Anthroponymic names used in works of W. Shakespeare prove this. The analysis of these units allows to identify their types: common (real) names of Italian, Latin, Scandinavian, English, German origin; names of real historical persons; names and nicknames of mythological characters; eloquent names.

Translation of common names that come from different languages, names of historical persons, names and nicknames of mythological characters in works of Shakespeare into the Ukrainian language does not cause difficulties. It is carried out with the help of transcription, transliteration, adaptive transcoding, and tracing. The reproduction of eloquent names in Shakespeare's works, aimed at providing characteristics to their characters, requires special skill from the translator, which is revealed in use of different methods and techniques of translation as well as their combination.

Analysis of the translation of eloquent names of Shakespeare's play "A Midsummer Night's Dream", made by the Ukrainian translator Y. Lisnyak, allows to find out that these names are translated into the Ukrainian language by transcribing and tracing, extension of meaning, compensation translation, as well as by borrowed and equivalent units.

Key words: *anthroponyms, eloquent names, ways of translation, transcription, transliteration, tracing, extension of meaning.*